

אימוץ עם קשר: תפיסות בעניין תהליכי גיבוש זהות ותחושות שייכות

יואה שורק, פידא ניג'ם-אכטילאט, ענת גלעד ואביגיל סגל

מבוא

מודל האימוץ הפתוח (open adoption), שלפיו מתקיים קשר כלשהו בין הילד המאומץ לבני משפחתו הביולוגית, הוא המודל הרווח במדינות שונות בעולם בעשורים האחרונים. בישראל המודל הרווח הוא של אימוץ סגור, שבו מנתקים את הילד ניתוק גמור ממשפחתו הביולוגית, אך בשני העשורים האחרונים יש עלייה באישור מקרים של אימוץ עם קשר,¹ שבו מתקיימים מפגשים מפוקחים בין המאומץ לבני משפחתו הביולוגית (זה מודל האימוץ הפתוח המקובל בישראל).

רוב המחקרים שהתמקדו בבחינת הזהות העצמית באימוץ (adoptive identity) (להלן: 'זהות עצמית') ובתחושות השייכות של מאומצים למשפחתם, בחנו זאת ללא קשר למודל האימוץ.² בשנים האחרונות נערכו כמה מחקרים שבחנו את הזהות העצמית ואת תחושות השייכות של מאומצים באימוץ פתוח אל משפחתם.³ מאמר זה חובר לגוף המחקר האמור,

1 במדינות שונות בעולם נהוג לכנות את המודל אימוץ פתוח (open adoption) אך בישראל הוא מכונה אימוץ עם קשר. לכן, כשיוצגו לאורך המאמר ממצאי מחקרים ממדינות העולם נדבר על מודל של אימוץ פתוח, וכשיוצגו ממצאים מישראל נדבר על מודל אימוץ עם קשר.

2 ראו למשל: "Adoption Narratives": The Construction of Adoptive Identity During Adolescence', in: Michael W. Pratt, and Barbara H. Fiese (eds.), *Family Stories and the Life Course: Across Time and Generations*, New York 2004, pp. 135-161 (להלן: דונבר וגרוטוונט, סיפורי אימוץ); Betty Luu, Marc de Rosnay, Amy Conley Wright, and Susan Tregeagle, 'Identity Formation in Children and Young People in Open Adoptions from Out-of-Home Care in New South Wales, Australia', *Adoption Quarterly*, Vol. 21, No. 2 (2018), pp. 120-139 (להלן: לו ואח', עיצוב זהות בילדים וצעירים באימוץ פתוח).

3 Tomas Butvilas, 'Openness within Adoption: Challenges for Child's Psychosocial Development and Self Identity', *Global Journal of Psychology Research*, Vol. 4, No. 1 (2014), pp. 22-28 בוטווילאס, פתיחות באימוץ: אתגרים להתפתחות הפסיכולוגית והזהות העצמית של הילד; Marc

ומציג ממצאים ממחקר אורך העוסק בתפיסות ובתובנות של משולש צלעות האימוץ בנוגע להשפעת מודל האימוץ עם קשר בישראל על תהליכים של גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת השייכות למשפחה המאמצת. בפרק הדיון יוצגו תובנות והמלצות לדרכי הליווי המיטביות של שלוש הצלעות של משולש האימוץ – הילד המאומץ, המשפחה המאמצת והמשפחה הביולוגית, ולהתמודדות עם אתגרים באימוץ.

מודל האימוץ הפתוח בעולם

מודל האימוץ הפתוח, שבו מתקיים קשר כלשהו בין הילד המאומץ (ולעיתים רחוקות גם בין ההורים המאמצים) לבני המשפחה הביולוגית שלו, פותח בעשורים האחרונים. מאז שאימוץ ילדים הוסדר בחוקיהן של מדינות רבות במאה השנים האחרונות, הגישה הרווחת הייתה של אימוץ סגור: כשילד מועבר למשפחה מאמצת יש לנתקו ניתוק גמור ומוחלט ממשפחתו הביולוגית, ואין לאפשר כל קשר בינה לבין משפחתו המאמצת. גישה זו התבססה על התפיסה שהדבר משרת את טובת הילד, כי הוא לא יוכל לבנות מערכת יחסים ראשונית עם משפחתו החדשה כל עוד משפחתו הביולוגית ממשיכה להיות חלק מחייו. לפי גישה זו, הצלחת האימוץ תלויה בהתקשרות של הילד רק עם זוג הורים אחד.⁴ נוסף על כך, ניתוק זה עשוי להגן על ילדים מפני סטיגמה שלילית שתדבק בהם (לרוב בשל לידתם מחוץ לנישואין).

בשנות החמישים של המאה העשרים החל בארצות הברית מאבק לעיצוב מודל של אימוץ פתוח, ביוזמת מאומצים בוגרים שתרמו אחר שורשיהם. בשנות השבעים צבר מאבקם תאוצה, והצטרפו אליהם גם הורים ביולוגיים והורים מאמצים. המאבק הועצם על ידי גורמים נוספים, כמו ירידה תלולה במספר התינוקות שהוצעו לאימוץ, ובחינה מחודשת של אנשי מקצוע בכמה מדינות בעולם את השפעות האימוץ הסגור והאימוץ הפתוח על ילדים. בעקבות בחינה זו היו אנשי מקצוע שסברו כי במקרים אחדים ובנסיבות מוגדרות

de Rosnay, Betty Luu, and Amy Conley Wright, *Young Children's Identity Formation in the Context of Open Adoption in NSW: An Examination of Optimal Conditions for Child Wellbeing*, Sidney 2016 (להלן: דה רוסני ואח'), גיבוש זהות של ילדים צעירים בהקשר של אימוץ פתוח בניו סאות' ויילס); Lynn Von Korff and Harold D. Grotevant, 'Contact in Adoption and Adoptive Identity Formation: the Mediating Role of Family Conversation', *Journal of Family Psychology*, Vol. 25, No. 3 (2011), pp. 393-401 (להלן: ון קורף וגרוטוונט, קשר באימוץ וגיבוש זהות מאמצת).

דניאל גוטליב, 'אימוץ פתוח: גיבוש גישה ישראלית', *רפואה ומשפט*, 19 (1998), עמ' 18-34; Deborah H. Siegel, and Susan L. Smith, *Openness in Adoption: From Secrecy and Stigma to Knowledge* Ellen Herman, *Kinship* and *Connections*, New York 2012 (להלן: סיגל וסמית', פתיחות באימוץ); *by Design: A History of Adoption in the Modern United States*, Chicago 2008

האימוץ הפתוח משרת את טובת הילד, ולכן יש להעדיפו מלכתחילה על אימוץ סגור.⁵ בעקבות זאת הוחל בפיתוח מודלים של אימוץ פתוח והסדרתם במדינות שונות בעולם.⁶ מודל האימוץ הפתוח הפך לרווח יותר הן לתינוקות שנולדו מחוץ לנישואין ואומצו סמוך ללידתם (ככל שפחתה הסטיגמה השלילית כלפיהם),⁷ והן לילדים שאומצו בהיותם גדולים יותר בגלל קשיים בתפקוד ההורי שהובילו להזנחה והתעללות. כיום מודל זה רווח בארצות הברית, באנגליה, בקנדה, באוסטרליה ובניו זילנד, ושם ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים הביולוגיים או עם בני משפחה אחרים מידה כלשהי של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות איתם במינון כזה או אחר של קשר.⁸ רמת הפתיחות באימוץ נעה על טווח רחב:⁹ בקצה האחד נמצא האימוץ הסגור, המאופיין בנתק בין הילד והמשפחה המאמצת לבין המשפחה הביולוגית. בהמשך נמצא אימוץ פתוח מתווך (mediated adoption), הכולל העברת מידע מוגבל מן ההורים המאמצים להורים הביולוגיים – ישירות או דרך סוכנות האימוץ, עובדים סוציאליים או עורכי דין – בלי להסגיר את זהות המשפחה המאמצת להורים הביולוגיים. אימוץ מסוג זה כולל העברת מכתבים, תמונות, דואר אלקטרוני ושיחות טלפון בין ההורים המאמצים להורים הביולוגיים – באופן חד-צדדי או הדדי. לילדים אין מעורבות בקשר, ומבחינתם האימוץ סגור.¹⁰ בהמשך הרצף נמצא האימוץ הפתוח, הכולל מפגשים במקום ניטרלי ובהשגחת שירותי האימוץ, כמה פעמים בשנה. באימוץ מסוג זה הילד נפגש לרוב עם בני המשפחה הביולוגית ללא בני המשפחה המאמצת. בקצהו האחר של הטווח נמצא אימוץ פתוח שבו הילד, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים נפגשים בלי השגחה ובלי הגבלה של מספר הפגישות בשנה.¹¹

אימוץ בישראל והתפתחות מודל האימוץ עם קשר

בישראל, רוב הילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם הביולוגית מופנים על ידי שירותי הרווחה לאומנה או לפנימיות, ורק מעטים מופנים לאימוץ.¹² זאת אף שבמקרים מסוימים

- 5 סיגל וסמית, 'פתיחות באימוץ', Betty J. Lifton, *Journey of the Adopted Self: A Quest for Wholeness*, 1994.
- 6 Rosemary J. Avery, 'Information disclosure and Openness in Adoption: State Policy and Empirical Evidence', *Children and Youth Service Review*, Vol. 20, No. 1-2 (1998), pp. 57-85.
- 7 סיגל וסמית, 'פתיחות באימוץ', עמ' 57-85.
- 8 Frederic G. Reamer, F. and Deborah H. Siegel, 'Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice', *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, Vol. 88, No. 1 (2007), pp. 11-18.
- 9 Deborah H. Siegel, 'Open Adoption of Infants: Adoptive Parents' Feelings Seven Years Later', *Social Work*, Vol. 48, No. 3 (2003), pp. 409-419.
- 10 שם.
- 11 שם.
- 12 דליה לב שדה, הראל גורן, מירי בן שמחון ודליה בן רבי (2020), 'חלק א': ילדים מלידה עד גיל 18 הרשומים במחלקות לשירותים חברתיים', בתוך: הראל גורן (עורך ראשי), *סקירת השירותים החברתיים*.

אפשר להכריז על ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם כ'בני אימוץ' גם ללא הסכמת הוריהם הביולוגיים (סעיף 13 בחוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981).¹³ מספר הילדים הנמסרים לאימוץ משירותי הרווחה בישראל קטן בהרבה ממספרם במדינות מערביות אחרות שבהן נמסרים ילדים לאימוץ משירותי הרווחה, כמו אנגליה וארצות הברית. מצב זה נובע בין השאר מכך שערך המשפחתיות הוא מרכזי בחברה הישראלית, המייחסת חשיבות רבה לקשרים של אדם עם משפחתו הביולוגית.¹⁴

סעיף 16(1) לחוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981 קובע כי בית המשפט יכול להחליט על 'צמצום תוצאות האימוץ', כך שיוותר קשר כלשהו בין המאומץ ובין מי ממשפחתו הביולוגית במסגרת אימוץ עם קשר. עם זאת, בפועל, עד לתחילת שנות האלפיים התבטא יישום סעיף זה לרוב במפגשים עם אחאים וסבים. במקרים יוצאי דופן נשמר קשר באמצעות העברת מכתבים או דיווחים להורים הביולוגיים, אך רק מקרים מעטים כללו מפגשים עם ההורים הביולוגיים.¹⁶

במסגרת התוכנית מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ, פעל השירות למען הילד במשרד הרווחה והביטחון החברתי להרחבת מענה האימוץ לילדים שאינם יכולים לגדול עם משפחתם, בין השאר באמצעות פעילות להרחבת מודל האימוץ עם קשר.¹⁷ זאת על בסיס ההבנה שמצבם של ילדים שאינם יכולים לגדול עם הוריהם וזוכים לאימוץ טוב יותר מבחינה רגשית, חברתית ולימודית ממצבם של ילדים שעברו בשנות התבגרותם בין השמות שונות, כגון אומנה ופנימיות.¹⁸ דו"ח ועדת גרוס¹⁹ שהוגש לשרת המשפטים ולשר העבודה והרווחה בשנת 2016 חזק את מגמת הפתיחות באימוץ, והדבר השפיע על נטייתם של שופטים לאשר יותר מקרים של אימוץ עם קשר. בחינת המגמות העיקריות באימוץ ילדים

סקירת העשור 2009-2018, עמ' 1-29; אביגיל סגל, טלי בורלא, רקפת עצמון ויואה שורק, 'חלק ב: ילדים מאומצים ומשפחות מאמצות', בתוך: הראל גורן (עורך ראשי), סקירת השירותים החברתיים: סקירת העשור 2009-2018, 2019 (להלן: גורן, חלק ב, ילדים מאומצים), עמ' 1-46.

13 חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981.

14 Sylvie Fogiel-Bijaoui and Reina Rutlinger-Reiner, 'Guest Editors' Introduction: Rethinking the Family in Israel', *Israel Studies Review*, Vol. 28, No. 2 (2013), pp. vii-xii

15 חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981.

16 דו"ח הוועדה לבחינת חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981 והליכי אימוץ ילדים בישראל, 2016 (להלן: דו"ח הוועדה לבחינת חוק אימוץ ילדים והליכי אימוץ ילדים בישראל).

17 יואה שורק ופידא ניג'ם-אכטילאט, "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות: חקר מקרים, ירושלים 2012; הנ"ל, מסמך רקע לתוכנית 'מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ', ירושלים 2012 (להלן: שורק וניג'ם-אכטילאט, מסמך רקע לתוכנית 'מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ').

18 Nina Biehal, Sarah Ellison, Claire Baker, and Ian Sinclair, 'Characteristics, Outcomes and Meanings of Three Types of Permanent Placement-Adoption by Strangers, Adoption by Carers and Long-Term Foster Care', *DCSF Research Brief, DCSF-RBX-09-11*, York 2009

19 דו"ח הוועדה לבחינת חוק אימוץ ילדים והליכי אימוץ ילדים בישראל.

משירותי הרווחה בעשור האחרון העלתה כי בשנים 2009–2015 שיעור האימוצים במודל אימוץ עם קשר נשאר יציב פחות או יותר ועמד על כ-15% ממקרי האימוץ, ואילו משנת 2016 הוכפל שיעורם ועמד על כ-30%.²⁰

יש כמה הבדלים בין אימוץ עם קשר בישראל לבין אימוץ פתוח במדינות מפותחות בעולם. כך, למשל, טווח הפתיחות באימוץ בישראל מצומצם מעט יותר מאשר במדינות מערביות אחרות, והוא כמעט שאינו כולל אימוץ פתוח בלי תיווך ופיקוח ובלי הגבלה של מספר מפגשים בשנה.²¹ אימוץ פתוח מסוג זה מתרחש בעיקר במדינות שבהן יש אימוץ תינוקות בני יומם באמצעות סוכנויות פרטיות.²² בישראל, לעומת זאת, החוק מחייב שהליך האימוץ ייעשה רק באמצעות עובד סוציאלי לחוק אימוץ מטעם משרד הרווחה והביטחון החברתי, ואופי האימוץ (סגור או עם קשר) ייקבע על ידי בית המשפט לענייני משפחה. הקשר עם המשפחה הביולוגית בישראל הוא תחום ומוגבל, והוא מוגדר על פי תדירותו וחוזקו – מהעברת מידע באמצעות מכתבים ולעיתים גם תמונות לבני המשפחה הביולוגית וממנה, ועד למפגשים בין הילד לבני המשפחה הביולוגית (הורים, אחים וסבים) כמה פעמים בשנה. למאומצים ולבני המשפחה הביולוגית לא מועברים פרטים מזהים (כמו שם משפחה ומקום מגורים) אלא על אלה, ואין להם אמצעים ליצירת קשר ספונטני ביניהם. המפגשים המתקיימים במודל זה של אימוץ, המכונים מפגשי קשר, נערכים לרוב במשרדי השירות למען הילד במחוזות. הם אורכים כשעה ומנוהלים בתיווך, בליווי ובפיקוח של עובדות סוציאליות לחוק האימוץ. במקרים החלוציים של אימוץ עם קשר בישראל, מונו עובדת סוציאלית לחוק האימוץ ללוות את המשפחה המאמצת ואת הילד, ועובדת סוציאלית נוספת ללוות את בני המשפחה הביולוגית שאיתם נשמר הקשר.²³

אתגר משותף, הן באימוץ פתוח במדינות מפותחות בעולם הן באימוץ עם קשר בישראל, הוא אימוץ ילדים על ידי משפחות מקבוצות אוכלוסייה בעלות מאפיינים שונים מאלה של המשפחה הביולוגית. החברה בישראל היא מגוונת, ומורכבת מקבוצות שונות מבחינת דת ומידת דתיות, מדינת המוצא, המצב החברתי-כלכלי, מאפייני המגורים ועוד. בניגוד לחוק האומנה לילדים התשע"ו–2016, המדגיש את זכות הילדים לרציפות תרבותית ומחייב את שילובם במשפחות אומנה שלהן מאפיינים דומים לאלה של המשפחות הביולוגיות,²⁴ חוק אימוץ ילדים התשמ"א–1981 מתייחס רק לרציפות בדת (סעיף 5), אך נוהלי השירות למען

20 גורן, חלק ב, ילדים מאומצים, עמ' 1–29.

21 שם.

22 Deborah H. Siegel and Susan Livingston Smith, *Openness in Adoption: From Secrecy and Stigma to Knowledge and Connections*, New York 2012.

23 שורק וניג'ם-איכטילאל, מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ.

24 סעיף 12 לחוק האומנה לילדים תשע"ו–2016 קובע: (א) זכותו של ילד כי בחירת משפחת האומנה שבה יושם תיעשה תוך חתירה לשמירת רציפות ויציבות של קשריו הרגשיים, חינוכו, הרקע האתני, הדתי, התרבותי והלשוני שלו ומאפייניו הייחודיים האחרים; (ב) זכותו של ילד כי תישמר זהותו האישית והתרבותית בהשמתו, ובכלל זה שמו, שפתו, דתו ותרבותו.

הילד מעדיפים שמירה על רציפות תרבותית ואורח חיים דתי, ועל מאפיינים דומים לאלה של המשפחה הביולוגית.²⁵ לעיתים אי אפשר להימנע משילוב ילדים במשפחות בעלות מאפיינים שונים, כיוון שקשה יותר לשלב ילדים שהוחלט כי המודל המתאים להם הוא אימוץ עם קשר, ואלה המשפחות היחידות המוכנות לאמצם.

מאומצים באימוץ עם קשר: סוגיות של זהות ושייכות

זהות עצמית מתייחסת לאופן שבו אדם מגדיר את עצמו בתגובה לשאלה 'מי אתה?', והיא המשמעות שאדם מייחס לתכונותיו הביולוגיות, הפסיכולוגיות והחברתיות.²⁶ רכישת זהות עצמית היא משימה התפתחותית מרכזית בחייו של אדם, ולמאומצים יש משימה התפתחותית נוספת של פיתוח זהות עצמית באימוץ (adoptive identity), כלומר של השגת הבנה של משמעות היותם מאומצים²⁷ ושל תפקיד האימוץ בהגדרת העצמי שלהם.²⁸ חוקרים שונים הניחו שזהותו של המאומץ היא זהות אישית 'דיאלוגית', כלומר נושאת בחובה דיאלוג מתמיד בין הזיקות למשפחה הביולוגית ולמשפחה המאמצת – זהות אישית 'מגוונת' המכילה את מגוון הניגודים והסתירות הכלולים בהווייתו של המאומץ.²⁹

תהליך הפיתוח של זהות עצמית הוא מורכב מטבעו, שכן כמעט כל המאומצים חווים שוני ממשפחתם המאמצת מבחינה אתנית, מבחינת המראה החיצוני והיכולות הפיזיות, ומבחינת נטיותיהם ותכונותיהם האישיות.³⁰ תהליך פיתוח זהות כזו הוא מורכב גם מפני שלמאומצים יש מידע מעורפל או חלקי בלבד על שורשיהם הגנטיים ונסיבות מסירתם לאימוץ. יש בהם מי שחווים אובדן מעורפל של ההורה הביולוגי שלא הכירו, ויש אף החווים קונפליקט נאמנויות.³¹ גיבוש זהות עצמית באימוץ הוא מורכב, אפוא, מאחר שהוא מתנהל באי-ודאות בהיבטים רבים, ובהם רגשותיהם העמוקים של ההורים המאמצים כלפי האימוץ.³² זאת ועוד, על המאומצים לפתח זהות עצמית חיובית למרות סטיגמה חברתית

25 יש הצעה לתיקון חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981, הכוללת הנחייה ליצירת רציפות בחיי הילד ולשילובו במשפחה מאמצת בעלת מאפיינים דומים לאלה של משפחתו הביולוגית, אך בעת כתיבת מאמר זה היא טרם אושרה בכנסת.

26 דה רוסני ואח', גיבוש זהות של ילדים צעירים בהקשר של אימוץ פתוח בניו סאות' ויילס.

27 לו ואח', עיצוב זהות בילדים וצעירים באימוץ פתוח.

28 דונבר וגרוטוונט, סיפורי אימוץ.

29 מצוטט אצל ארנה לוין-מגד, הבניית הזהות האישית של המאומץ. ממרחב סגור למרחב פתוח, מקטיעה לאיחוי, עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה 2010, עמ' 48.

30 שם.

31 Kimberly A. Powell and Tamara D. Afifi, "Uncertainty Management and Adoptees", *Ambiguous Loss of Their Birth Parents*, *Journal of Social and Personal Relationships*, Vol. 22, No. 1 (2005), pp. 129-151

32 Colleen Warner Colaner and Haley Kranstuber, "Forever kind of Wondering": Communicatively Managing Uncertainty in Adoptive Families', *Journal of Family Communication*, Vol. 10, No. 4 (2010), pp. 236-255

שלילית המקושרת עם האימוץ.³³ כך קורה שמאומצים רבים מתאפיינים בכלכל בזהות ובעיכוב בעבודה על גיבוש זהותם העצמית.³⁴ משימה מורכבת זו משפיעה על רווחת חייהם הכוללת, על הערכתם העצמית ועל שביעות הרצון שלהם מהאימוץ.³⁵ מחקרים מראים כי ככל שמאומצים מצליחים להבנות סיפורי חיים לכידים יותר ומלאי משמעות, כך גוברת ההיתכנות שהם ירווחו על רווחה סובייקטיבית גבוהה יותר.³⁶

מודל האימוץ הפתוח הוא מורכב וכוון במאמץ רגשי מתמשך. מחקרים מעטים בחנו את תפיסותיהם של שלוש צלעות משולש האימוץ על מודל זה בכלל, ואת השפעתו על תהליכים של עיצוב זהות עצמית ותחושות שייכות בפרט. כך, למשל, עלה כי מודל האימוץ הפתוח נקשר לשיחות פתוחות ותדירות של בני המשפחה המאמצת עם הילד על נושאים הקשורים לאימוץ, וכי שיח פתוח כזה נקשר להתפתחותה של זהות עצמית באימוץ.³⁷ ממחקרים אחרים עולה כי כשהאימוץ הפתוח מנוהל נכון, וניתנים ליווי ותמיכה מיטביים לשלוש הצלעות שלו – המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים – הם עשויים להיות שבעי רצון ממנו. במצב כזה עשוי המודל להשפיע לטובה על יחסי המאומץ עם המשפחה המאמצת והביולוגית; על תפקוד המאומצים במישורי החיים השונים ועל גיבוש של זהות עצמית לכידה.³⁸ ממחקר שנערך בארצות הברית ועקב אחר מאומצים באימוץ פתוח במשך עשרים שנה, עלה כי מאומצים שחוו אירועים מכאיבים עם משפחותיהם הביולוגיות המשיכו לתמוך בעיקרון הפתיחות באימוץ. הם ראו באירועים המכאיבים הזדמנויות לעבוד על רגשותיהם כלפי האימוץ, להתמודד עם העובדות, לחזק את יחסי המשפחה שלהם ולגבש את זהותם העצמית.³⁹

-
- Rebecca J. Meisenbach, 'Stigma Management Communication: A Theory and Agenda for Applied Research on How Individuals Manage Moments of Stigmatized Identity', *Journal of Applied Communication Research*, Vol. 38, No. 3 (2010), pp. 268-292 33
- Harold D. Grotevant and Lynn Von Korff, 'Adoptive Identity', In Seth Schwartz, J., Koen Luyckx, and Vivian L. Vignoles (eds.), *Handbook of Identity Theory and Research*, New York 2011, pp. 585-601 (להלן: גרוטוונט וון קורף, זהות באימוץ). 34
- דונבר וגרוטוונט, סיפורי אימוץ. 35
- Georgios Vleioras and Harke A. Bosma, 'Are Identity Styles Important for Psychological Well-Being?', *Journal of Adolescence*, Vol. 28, No. 3 (2005), pp. 397-409 36
- גרוטוונט וון קורף, זהות באימוץ. 37
- יואה שורק ופידא נג'ס-איכילאט, אימוץ פתוח: סקירת ספרות, ירושלים 2019; דה רוסני ואח', גיבוש זהות של ילדים צעירים בהקשר של אימוץ פתוח בניו סאות' ויילס. 38
- Deborah H. Siegel, 'Open Adoption of Infants: Adoptive Parents' Perceptions of Advantages and Disadvantages', *Social Work*, Vol. 38, No. 1 (1993), pp. 15-23 39
- עמ' 419-409 Deborah H. Siegel, 'Open Adoption and Adolescence', *Families in Society*, Vol. 89, No. 3 (2008), pp. 366-374; Deborah H. Siegel, 'Growing Up in Open Adoption: Young Adults' Perspective', *Families in Society*, Vol. 93, No. 2 (2012), 133-140

מטרה

מטרת מחקר האורך המוצג כאן היא ללמוד על תפיסותיהם של מאומצים, הורים מאומצים והורים ביולוגיים בעניין משמעותו של מודל אימוץ עם קשר בתהליכי גיבוש הזהות העצמית באימוץ, בעיצוב תחושת השייכות של המאומצים למשפחה המאמצת, ובזיקתם אל המשפחה הביולוגית. מטרה נוספת היא בחינת השינויים שחלו בתפיסות אלה בזמן שחלף בין המחקר הראשון, שנערך ב-2011, לבין המחקר השני שנערך ב-2020.

שיטת המחקר

מחקר האורך נערך בשיטה איכותנית וחקר את המקרים החלוציים של אימוץ עם קשר בישראל. מבחינה מתודולוגית, הסיבה לבחירה בחקר מקרים היא ששיטת מחקר זו מאפשרת לבחון במבט מעמיק ומקיף את מודל אימוץ עם קשר מנקודות המבט של בני משפחה שונים.⁴⁰ היא מאפשרת לכל השותפים לבטא את תפיסת עולמם בעניין הנושא הנחקר מול נקודות מבט נוספות ומגוונות,⁴¹ וכך אפשר להבין את המודל ולחשוף היבטים רבים שלו.⁴² חשוב לציין שהמשתתפים בחקרי המקרה אינם נבחרים באקראי אלא במכוון, בזכות הידע שלהם העשוי לתרום לנושא הנחקר.⁴³

המקרים החלוציים של אימוץ עם קשר שנבחנו במחקר הראשון והשני כללו 11 מאומצים שנולדו לשמונה משפחות ביולוגיות ואומצו על ידי עשר משפחות מאמצות. בשני מקרים, אחים מאותה משפחה ביולוגית אומצו על ידי שתי משפחות שונות. בכל המקרים התקיים קשר של המאומץ עם אחד מההורים או עם שניהם. לעתים נשמר קשר גם עם אחים מהמשפחה הביולוגית, ובמקרה אחד נשמר קשר עם הסבתא. תדירות הקשר נעה בין מפגש קשר אחד לארבעה מפגשי קשר בשנה. אלה נערכו במשרדי השירות למען הילד, בתיווך ובליווי של עובדות סוציאליות לחוק האימוץ (עובדת סוציאלית לחוק האימוץ המלווה את המשפחה המאמצת והילד ועובדת סוציאלית לחוק האימוץ המלווה את המשפחה הביולוגית). בית המשפט קבע עם מי מבני המשפחה הביולוגית יישמר הקשר, ותנאי הסף היה שההורים הביולוגיים לא פגעו בילד במכוון, אלא התאפיינו בקשיים בתפקוד ההורי ובהזנחת הילדים (לרוב בגלל מוגבלות נפשית או מוגבלות שכלית-התפתחותית).

Robert K. Yin, *Case Study Research and Applications: Design and Methods*, London 2017 40
(להלן: יין, חקר מקרה ויישומים).

Winston Tellis, 'Introduction to Case Study', *The Qualitative Report*, Vol. 3, No. 2 (1997), 41
pp. 1-14

Pamela Baxter and Susan Jack, 'Qualitative Case Study Methodology: Study Design and 42
Implementation for Novice Researchers', *The Qualitative Report*, Vol. 13, No. 4 (2008),
pp. 544-559

Robert E. Stake, *The Art of Case Study Research*, London 1995 43

מחקר האורך כלל שני מחקרים: הראשון נערך בשנים 2010–2011 וכלל 40 ראיונות עומק חצי-מובנים שביצעו שתי הכותבות הראשונות של מאמר זה,⁴⁴ והשני נערך ב-2020 וכלל 31 ראיונות עומק חצי-מובנים שביצעו שלוש הכותבות הראשונות של מאמר זה (שתי החוקרות שביצעו את המחקר הראשון וחוקרת נוספת) עם שמונה מאומצים, 13 הורים מאמצים ושבעה בני משפחה ביולוגית (חמישה הורים ושני אחים). שאר המרואיינים שהחוקרות פנו אליהם סירבו להתראיין (תשעה מרואיינים ממקרים שונים, ובסך הכל: שלושה מאומצים, שלושה הורים מאמצים ושלושה הורים ביולוגיים). בנוסף לכך, הסכתא שאיתה נשמר קשר באחד מהמקרים נפטרה מאז המחקר הראשון. במקרים שבהם המאומצים, ההורים המאמצים או ההורים הביולוגיים סירבו להתראיין והיה צורך ביותר מידע, רואינה גם העובדת הסוציאלית לחוק אימוץ ילדים שליוותה את המקרה; בסך הכל רואינה במסגרת זו שלוש עובדות סוציאליות. בסופו של דבר התקבל מידע בנוגע לכל המקרים שנכללו במחקר הראשון. הראיונות נערכו בין החודשים פברואר לנובמבר 2020, וכל אחד מהם ארך בין 40 ל-120 דקות. הם התנהלו על פי 'מדריך ריאיון'⁴⁵ מותאם למרואיין (למאומצים, להורים מאמצים ולבני משפחה ביולוגית), ועסקו בנושאים שונים הקשורים ליישום מודל האימוץ עם קשר ולסוגיות של זהות ושייכות. את הראיונות בשני המחקרים ביצעו החוקרות, המתמחות במחקר איכותני. בשל משבר הקורונה, שהיה בשיאו ב-2020, רוב הראיונות בוצעו באופן מקוון.

אתיקה במחקר

את המחקר אישרה ועדת האתיקה של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. לפני ביצוע הראיונות חתמו המרואיינים על טופס הסכמה מדעת שבו הוסבר להם כי הם אינם חייבים להשתתף במחקר, כי הם יכולים לפרוש ממנו בכל רגע נתון וכי הם רשאים שלא להשיב על שאלה שלא ירצו להשיב עליה. פרטים מזהים הוסרו מהציטוטים ומהדיווח על תפיסות המרואיינים, ונעשה שימוש בשמות בדויים.

ניתוח הנתונים

הראיונות שנערכו במסגרת חקרי המקרים הוקלטו ותומללו, והם נותחו בגישת הניתוח התמטית האיכותנית.⁴⁶ תמלוליהם קודדו לקטגוריות שעלו באופן חופשי מהטקסט. במהלך הקידוד נוצרו רמות של תת-קטגוריות בקטגוריית העל, כך שכל קטגוריה כללה כמה תת-קטגוריות, ואלה כללו קטגוריות משנה על פי התמות שעלו.⁴⁷

44 שורק וניג'ס-אכטילאט, מסמך רקע לתוכנית 'מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ'.

45 Silvia E. Rabionet, 'How I Learned to Design and Conduct Semi-Structured Interviews: An Ongoing and Continuous Journey', *Qualitative Report*, Vol. 16, No. 2 (2011), pp. 563-566

46 אשר שקרי, המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני – הלכה למעשה, תל אביב 2011.

47 Anselm Strauss and Juliet Corbin, *Basics of Qualitative Research Techniques*, London 1998; שם.

הניתוח התמטי של חקר המקרים הורכב מארבעה רבדים. הרובד הראשון כלל ניתוח תמטי של כל ריאיון בנפרד ואז של כל מקרה לגופו, כלומר של כל קבוצת ראיונות המקושרת לאותו מקרה: המאמצים, המאומצים, בני המשפחה הביולוגית והעובדות הסוציאליות לחוק אימוץ ילדים, אם רואיינו באותו מקרה. הרובד השני כלל ניתוח רוחבי של המקרים – לאיתור סוגיות, נקודות דמיון ונקודות שוני. הרובד השלישי כלל ניתוח רוחבי של המקרים למציאת נקודות דמיון ושוני בין צלעות האימוץ: המאמצים, המאומצים ובני המשפחה הביולוגית. הרובד הרביעי כלל בחינה של התפיסות המשתנות של המרואיינים על ציר הזמן, בהשוואה בין הראיונות שבוצעו במחקר הראשון לבין אלה שבוצעו במחקר השני.⁴⁸

ממצאים

המרואיינים שיתפו בתפיסותיהם בעניין השפעתו של מודל אימוץ עם קשר על תהליכים של גיבוש זהות עצמית, עיצוב תחושת שייכות של המאומצים למשפחותיהם המאמצות, והזיקה שלהם למשפחות הביולוגיות. לרוב לא היה הבדל בולט בתפיסות בין צלעות האימוץ, למעט תפיסות שהיו ייחודיות להורים המאמצים. לכן נדון בנפרד בתפיסותיהם של ההורים המאמצים במסגרת התמה שבה הן עלו, ונדגים את התמות האחרות עם דברי מרואיינים מכל צלעות האימוץ, ללא הבחנה ביניהם. מדברי המרואיינים עלו שלוש תמות עיקריות. התמה הראשונה והשנייה שלובות זו בזו, ולפיהן המודל עשוי לקדם תהליכים של גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת שייכות ובה בעת הוא יכול גם להכביד עליהם, במיוחד בנקודות זמן מסוימות. לפי התמה השלישית, הגישה של ההורים הביולוגיים, של ההורים המאמצים ושל המאומצים למודל זה, והשילוב בין שלוש הצלעות של משולש האימוץ, עשויים להשפיע על תהליכי עיצוב זהות ותחושת שייכות.

תמה ראשונה: מודל אימוץ עם קשר עשוי לקדם תהליכים של גיבוש זהות ועיצוב תחושת שייכות

המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים נשאלו מה דעתם על מודל אימוץ עם קשר. עמדתם הרווחת, הן במחקר הראשון הן בזה השני, הייתה כי זה מודל טוב, בין השאר כיוון שהוא מסייע בתהליכי גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת שייכות למשפחה המאמצת. לדבריהם, הוא מאפשר למאומץ להתוודע לשורשיו ולהימנע מחוויית 'החור השחור' בשל הלא נודע בעניין הזהות העצמית, תחושה המאפיינת מאומצים רבים באימוץ סגור. אימוץ עם קשר מאפשר גם המשכיות בחיים, כלומר מאפשר למאומצים להתעדכן במצבם של בני המשפחה הביולוגית שעזימה נשמר קשר, ומה שעשוי להקל עליהם מבחינה רגשית.

תמיד למאומצים, אני מרגיש, יש את השאלה הזאת של מי המשפחה שלי ומי זה? אני ידעתי. אני הלכתי לישון בלילה רגוע. ידעתי שהמשפחה שלי

אוהבת אותי, ברוך ה', כאילו במקרה שלי, ידעתי שהמשפחה שלי בריאה ברוך ה'. זה נותן סוג של נחת (מאומץ צעיר, מחקר שני).

לדברי המרואיינים, המודל מקדם תהליכים כאלה גם בזכות ההבנה של המאומצים, ולו החלקית, של נסיבות מסירתם לאימוץ ושל הסיבות שבעטיין הוריהם לא יכלו לגדלם.

זה לא מעסיק אותו כל הזמן בראש. מה ההיסטוריה שלי? מי אני? מאיפה אני מגיע? וזה. [...] אתה יודע למה הוציאו אותך מהבית. אתה יודע שזה לא באשמתך, לא כי לא אהבו אותך או לא רצו אותך, כי לא יכלו (אם מאמצת, מחקר שני).

המפגש עם בני המשפחה הביולוגית מאפשר למאומצים להיווכח שהם עדיין חשובים להם, מה שעשוי להשפיע על צמצום חווית הנטישה המאפיינת מאומצים רבים. היא עשויה לאפשר להם להבין שהוריהם הביולוגיים מסרו אותם לאימוץ מתוך דאגה כלפיהם ורצון בטובתם. גורם נוסף המקדם תהליכים של גיבוש זהות עצמית ותחושת שייכות למשפחה המאמצת הוא העובדה שמפגשי הקשר עם המשפחה הביולוגית משפיעים על יצירת שיח ספונטני, חופשי ופתוח יותר בין המאומצים לבני המשפחה המאמצת על היותם מאומצים ועל הקשר שלהם עם משפחתם הביולוגית. המרואיינים ציינו כי זה הוא יתרון בולט של מודל זה לעומת מודל האימוץ הסגור, שבו לעתים לא מתקיים שיח מהסוג הזה, ולעיתים אף יש הכחשה של האימוץ.

אני לא מסתירה כלום מההיסטוריה שלו. הוא יכול לדבר איתי באופן חופשי על המשפחה הביולוגית שלו (אם מאמצת, מחקר ראשון).

אני לא נפגעת כשהוא מספר לי על 'אימא שלו', אחרי המפגשים איתה. לפעמים זו הזדמנות בשבילי לחבר אותו לדברים מייטיבים אצל אימו הביולוגית (אם מאמצת, מחקר ראשון).

מהמחקר עלה כי חלק מהמאומצים, בזכות מודל זה של אימוץ, לא חוו בלבול זהות ותפקיד ההורים המאמצים בחייהם היה ברור. ילדים אלה היו בשלהי הגיל הרך כשנמסרו לאימוץ.

יש לי הורים, אבא שלי ואימא שלי, ההורים שאימצו אותי הם ההורים שלי במובן של הרגש הכי עמוק. כשאני חושב על אימא אני לא חושב 'אממ' [...] יש לי אימא ביולוגית ויש לי זה'. זה אפילו לא חולף לי בראש (מאומץ צעיר, מחקר שני).

אצל חלקם, למודל אף הייתה תרומה של ממש לרווחת חייהם ולעיצוב זהותם העצמית.

המשמעות של אימוץ עם קשר בשבילי הייתה מכרעת. אני הכרתי את ההורים הביולוגיים. אהבתי אותם מאוד. חלק מאוד גדול ממני ומהאישיות שלי הוא המקום הזה כילד. אני חושב שאם לא הייתה לי את האפשרות להיפגש

איתם, האימוץ לא היה מצליח. זה שלא היה לי את 'החור השחור' הזה, זה מאוד פינה אותי רגשית, מאוד מאוד. זה היה חלק מאוד, מאוד, מאוד גדול בהצלחה של האימוץ ושל מי שאני היום (מאומץ צעיר, מחקר שני).

תמה שנייה: אימוץ עם קשר עלול לעורר בלבול זהות ונאמנות חצויה, במיוחד בשלבי מעבר בחיים

בד בבד עם יתרונותיו של המודל, המרואיינים ציינו כי הוא עלול להכביד ולהקשות על המאומצים בתהליכים של גיבוש זהות עצמית ופיתוח תחושת שייכות למשפחה המאמצת.

כשהייתי קטן אמרתי 'איזה מזל שזה אימוץ פתוח'. היום אני אומר 'כמה זה חבל'. כי אני מוצא את עצמי מתבלבל בתוך זה וחושב לעצמי 'מי אני? לאיפה אני שייך?' [...] 'מה היה קורה אם זה לא היה ביקורים פתוחים, אם זה לא היה אימוץ פתוח, אז אולי הייתי יותר יציב היום? אולי הייתי בוחר ודבק יותר במשפחה המאמצת שלי?' (מאומץ צעיר, מחקר שני).

המרואיינים התייחסו לנקודות זמן שבהן עלולות להתעורר אצל המאומצים תחושות של בלבול זהות ונאמנות חצויה. אחת מהן היא מפגשי הקשר.

רגע, עכשיו הייתי עם אימא שלי הביולוגית, בביקור קראתי לה 'אימא' ואז חזרתי לרכב שאספו אותי מהבית לביקור וקראתי לאימא שלי המאמצת גם 'אימא'. אז מי בעצם, את מי אני צריך לכבד יותר? את מי אני צריך לאהוב יותר? (מאומץ צעיר, מחקר שני).

תחושות הבלבול עלולות להתעצם במצבים שבהם המאומצים אינם מקבלים במפגשי הקשר תמונה מלאה על יכולותיהם של ההורים הביולוגיים ועל אורח חייהם. ואכן, מהמחקר הראשון עלה כי היו מאומצים שהיעדר המסוגלות ההורית של ההורים הביולוגיים לא היה מוחשי בעבורם במפגשים, למשל אם לא ניכרה על ההורים העובדה שהם בעלי מוגבלות נפשית.

זו חוויה מאוד מטלטלת. ילד שהוא חושב שהוא חי את החיים והוא ממשיך הלאה ואז כל פעם מחדש במפגשי הקשר הוא חוזר אחורה, והפעם נפתח מחדש. 'רגע, אבל למה נטשו אותי? ולמה אני פוגש אותם? אם הם כל כך בסדר ואני יכול לפגוש אותם, אז למה אני לא חי איתם?' (אם מאמצת, מחקר ראשון).

חוויה זו ליוותה אותם בשנות התבגרותם ובמפגשים עם ההורים הביולוגיים. עם זאת, במהלך השנים התפתחה ההבנה שלהם בדבר חוסר המסוגלות ההורית של ההורים.

אתגר נוסף שטמון במודל של אימוץ עם קשר עולה אם הילדים שולבו במשפחות מאמצות מקבוצות באוכלוסייה שלהן מאפיינים שונים מאלה של המשפחות הביולוגיות. כך קורה שמלבד המעבר ממשפחה ביולוגית למשפחה מאמצת, עוברים חלק מן הילדים גם

שינויים במישורי זהות נוספים, כגון גיור, מעבר מחילוניות לדתיות ואף להרדיות ומעבר בין-עדתי. שינויים מסוג זה נצפו במקרים החלוציים של אימוץ עם קשר בישראל, והם מציבים אתגר ייחודי באימוץ עם קשר, שכן הילד מכיר את שתי המשפחות, מצוי עימן בקשר וצריך להסתגל שוב ושוב לשוני הערכי והתרבותי שביניהן. חלק מהמאומצים ציינו קשיים מסוג זה, למשל קושי להסתגל לחיים בפריפריה הגיאוגרפית, קושי במעבר מחילוניות לדתיות, במיוחד נוכח מפגשים עם המשפחה הביולוגית שלה אין כל סממנים דתיים, ואף קושי במעבר ממשפחה ממעמד חברתי-כלכלי נמוך למשפחה ממעמד חברתי-כלכלי גבוה. אתגר נוסף הוא ההתמודדות עם הקלות של איתור אנשים ברשתות החברתיות. כאמור, למאומצים ולבני המשפחה הביולוגית לא ניתנים פרטים מזהים (למשל שם משפחה ומקום מגורים) אלה על אלה, ואסור שיהיו להם אמצעים ליצירת קשר ספונטני ביניהם כמו מספר טלפון וכתובות מייל. גיבוש המודל, הכולל מפגשים עם ההורים הביולוגיים, התרחש עוד לפני שהפעילות ברשתות החברתיות הפכה לרווחת, כלומר לפני העידן שבו היה קל לאתר בהן אנשים.

בזמנו כשדובר על 3-4 מפגשים בשנה, לא היה את כל הווסטאפ והפייסבוק וכל התקשורת הכל כך אינטנסיבית שהפכה את האימוץ הפתוח לפרוץ לגמרי. וכשהוא היה בתיכון זה היה קשה מאוד (אם מאמצת, מחקר שני).

במחקר הראשון נמצא כי היו מקרים בודדים שבהם נוצר קשר בין הילד לבני המשפחה הביולוגית באמצעות הפייסבוק, וכי נשמר ביניהם קשר גם ללא פיקוח. באחד מהמקרים, קשר זה הגביר תחושות של נאמנות חצויה וערער את מצבו הנפשי של הילד המאומץ. במחקר השני נמצא כי בנוגע למחצית מהמאומצים השיגה המשפחה הביולוגית מידע מזהה על מקומם, כגון כתובת המגורים שלהם ושם בית הספר שבו הם לומדים, באמצעות הרשתות החברתיות. בעשור שחלף בין המחקר הראשון לשני גבר השימוש ברשתות הללו, המאומצים בגרו, ומשפתחו בהן חשבונות הפכה האפשרות לאתרם לקלה הרבה יותר. עם זאת, הן המאומצים הן המשפחות הביולוגיות לא השתמשו לרוב במידע זה, אך היו מקרים שנוצר קשר טלפוני או קשר פתוח ברשתות החברתיות ולעיתים אף התקיימו מפגשים פנים אל פנים ללא תיווך עוד לפני הגיעם של המאומצים לגיל 18 (החל מגיל 16). בשיחות ובמפגשים האלה נמסר לעיתים מידע חסוי שהיה מכביד רגשית, ובכמה מן המקרים היו לכך השפעות נפשיות קשות על המאומצים.

המשבר הכי גדול היה בכיתה ז'. היא הייתה כמה שבועות טובים בדיכאון, היא לא יצאה מהמיטה. היא לא יודעת שאנחנו יודעים אבל אחר כך הסתבר לנו שהאבא הביולוגי אמר לה באחת מהשיחות הטלפוניות 'אני חושב לבטל את האימוץ'. היא נכנסה לדיכאון נוראי, זה מטלטל נורא (אב מאמץ, מחקר שני).

המרואיינים התייחסו בדבריהם גם לתקופות חיים מאתגרות למאומצים, ובמיוחד למאומצים באימוץ עם קשר. אחת מהן היא תקופת גיל ההתבגרות, תקופה שבה מתבגרים רבים חווים משבר זהות.

ככל שהיא התבגרה, אז התחילו יותר המשברים. גם לפני זה לא הכל הלך חלק, אבל היא ריצתה, עד הגיל הזה של כיתה ח', ט' היא עשתה מה שציפו ממנה ולא בהכרח מה שהיא רוצה (אם מאמצת, מחקר שני).

כשהוא היה ילד, זה היה הבית שלו. בגיל ההתבגרות הוא הרגיש שהוא צריך לבחור מחדש. כל ילד בגיל ההתבגרות בוחר את ההורים שלו מחדש: 'אני רוצה לקחת מהם את זה, ואת זה לא'. בסוף יש איזה השלמה. רק צריך להגיד: 'אלה ההורים שלי, לטוב ולרע'. אבל באימוץ פתוח זה הרבה יותר מורכב ועולה השאלה אם אלה בכלל ההורים שלי (אם מאמצת, מחקר שני).

במחקר הראשון תוארו בכל המקרים יחסים משפחתיים חמים בין ההורים המאמצים למאומצים, גם אם הם היו מורכבים לעתים, ולא תוארו מצבים של נתק רגשי. לעומת זאת, במחקר השני סיפרו הוריהם של חמישה מאומצים שבגיל ההתבגרות החל אצלם משבר זהות שלווה בירידה ברווחה הנפשית, בהיעדר התמדה במסגרות ואף בנתק רגשי מהמשפחה המאמצת ובניסיונות לעבור לגור עם בני המשפחה הביולוגית. היו שביטאו כאב רב בשל היחסים המרוחקים ואף המנוכרים עם ילדיהם.

אני לא יכולה להגיד בוודאות שהיא חשה משפחתיות. אני יכולה להגיד כמעט בוודאות שהיא חשה מחויבות. אבל לא בגלל שהיא מבינה שזה חלק מהמשפחה, שיש פה הדדיות. היא יותר מרגישה את הכורח. כורח המציאות (אם מאמצת, מחקר שני).

והיום, אחרי כל כך הרבה ניסיונות להתקרב ולבנות משהו אני מרגישה ממש רווקה עם ילד. פעם הרגשתי משפחה. היום אני לא מרגישה משפחה, ואני עצובה מאוד מזה. עצובה זה לא מילה, שבורת לב (אם מאמצת, מחקר שני).

הן הוריהם של מאומצים אחרים שהתרחקו מהם, והן העובדות הסוציאליות לחוק האימוץ שרואיינו, סברו כי תהליך זה התרחש בעיקר כי הילדים הללו אומצו בגיל בוגר יחסית (חמש עד עשר שנים), ובעברם חוו נטישה ומעברים רבים בין סידורים חוץ-ביתיים. אלה הקשו עליהם בתהליכי התקשרות ובמתן אמון במבוגרים אחרים.

תקופת חיים נוספת שבה, לדברי המרואיינים, מאומצים עשויים לחוות בלבול זהות ונאמנות חצויה היא לקראת גיל 18 ותקופת 'הבגרות הצומחת'. בגיל 18 המאומצים יכולים לבחור לפתוח את תיק האימוץ שלהם, לקבל את פרטי בני המשפחה הביולוגית ולהחליט אם הם רוצים להיות בקשר איתם. בעת ביצוע המחקר השני, חמישה מאומצים בגירים היו בנתק ממשפחתם הביולוגית ושלושה היו בקשר פתוח איתה. הסבריהם של המאומצים ושל

הוריהם המאמצים לניתוק הקשרים נגעו בין השאר במבוכה ובחשש לנהל קשרים מורכבים כל כך ופתוחים ללא כל ליווי ותיווך, במיוחד לאחר שהורגלו במשך שנים לתיווך של השירות למען הילד במפגשי הקשר. חלק מהמאמצים רמזו שייתכן כי היו בוחרים להמשיך את הקשר לו היו מרגישים שיש מי שיסייע להם בהתמודדות עם המורכבות הכרוכה בקיומו, לפחות בתחילת הדרך.

אני חושב שהיום, כשאני גדול, צריך להיות ליווי ברמת המשפחה [המאמצת], כולנו. כי בניגוד לעבר שהמציאות הייתה מאוד ברורה ושהיינו מצליחים לדבר על הדברים כמשפחה, היום אנחנו כבר לא מצליחים. ויש פערי ציפיות, יש. אני יודע שהיום המון מהבחירות שאני עושה, אני נורא מבולבל כי אני לא בהכרח יודע איך זה ישפיע על ההורים שלי [המאמצים] ואולי הם נפגעים כשאני הולך לפגוש אותם [ההורים הביולוגיים]? זה קצת לוט בערפל וחסר [...] אם יבואו להורים שלי ויגידו 'תקשיבו, זה קורה הדברים האלה, וזה טבעי שירצה להכיר את [...] וזה לא אומר ש [...]'. אני חושב שזה יכול ממש לעזור (מאומץ צעיר, מחקר שני).

תמה שלישית: לגישתם של המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים כלפי מודל האימוץ עם קשר, עשויה להיות השפעה על תהליכים של גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת שייכות

ראיונות העומק במחקרים הראשון והשני העלו כי בצד היתרונות והקשיים המובנים במודל אימוץ עם קשר, גם גישתם של המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים כלפי מודל זה של אימוץ עשויה להשפיע על גיבוש הזהות העצמית ועל עיצוב תחושת השייכות של המאומצים למשפחתם המאמצת. כך, למשל, תהליכים אלה עלולים להיות מורכבים יותר אם ההורים הביולוגיים לא השלימו עם האימוץ, ואם הם מבטאים תקווה שהילדים יחזרו לחיות עימם בבגרותם.

אני מחכה לגיל 18 כדי שאוכל למשוך אותו אלי בחזרה. שאלתי אותו באחד המפגשים איפה הוא רוצה לגור כשיהיה בן 18 והוא אמר לי: 'אצלי'. את לא מבינה איך הוא הפתיע אותי עם התשובה ולא חשבתי שהוא רוצה לבוא לגור אצלי. דמעות היו לי בעיניים כמעט בכיתי מולו (אם ביולוגית, מחקר ראשון).

במצבים שבהם היעדר המסוגלות ההורית של ההורים הביולוגיים אינו מוחשי לילדים במפגשים, עלולות להתפתח אצלם ציפיות שווא לאיחוד הרמוני מחדש עמם בהגיעם לגיל 18, כשיוכלו לפתוח את תיק האימוץ. מצב זה עלול להקשות עליהם להתמסר לאימוץ ולפתח תחושת שייכות כלפי המשפחה המאמצת.

הסידור הזה הוא בעצם השאיר לה [למאמצת] אלטרנטיבה. זאת אומרת, היא תמיד חשבה שיש לה אלטרנטיבה ולא יכלה להתמסר בשום שלב. וזו הייתה באמת החוויה הכי חזקה שלנו בהקשר הזה, שתמיד היה משהו שם בצד שחשבה שקיים ומחכה לה; ורק היא תגיע לגיל 18 אז הכל שמה יסתדר. וזה מאוד מאוד הפריע לה לאמץ אותנו או להתמסר לקשר הזה ולסמוך עלינו (אם מאמצת, מחקר שני).

מדברי המרואיינים בשני המחקרים עלה כי גישת ההורים המאמצים עשויה להשפיע על תהליכי גיבוש הזהות העצמית ועיצוב תחושת השייכות למשפחה המאמצת באימוץ עם קשר. במחקר הראשון נמצאו הבדלים בגישה לאימוץ כזה בין הורים שהיו חשוכי ילדים, שהמניע המרכזי שלהם לאימוץ היה רצונם להיות הורים, לבין הורים עם ילדים שנולדו להם, שהמניע המרכזי שלהם לאימוץ היה רצונם לעזור לילד שלא יכול לגדול במשפחתו. הורים שאימצו ממניע מרכזי של הגשמת ההורות, ביטאו בעוצמה רבה יותר חששות וקושי מכך שהם 'חולקים' את הילד עם הורים נוספים.

כשהבנתי שזה הולך להיות אימוץ עם קשר מאוד נבהלתי, זה מאוד הפחיד אותי. הילד לא יהיה לגמרי שלי? הפחיד אותי שאני צריכה להתחלק עם אבא ביולוגי ולא ממש אהיה אימא טוטלית לכל החיים. זה לא פשוט (אם מאמצת, מחקר ראשון).

תארי לך מה זה, הייתי מחבבת את בני בערב, ומרגישה אותו עצוב ורוצה לבכות ואז הוא מתחיל לבכות בשקט, עד שהבנתי [...] הילד מתגעגע לאימא שלו! זה כאילו מישוהו נתן לי מחבת על הראש. יש את הרגעים שאת מרגישה את האימהות המתפתחת, ואז 'בום'. אלו הרגעים הכי קשים, זו מכה להורה (אם מאמצת, מחקר ראשון).

מעניין לציין כי מהמחקר הראשון עלה שהורים שהחליטו לאמץ בעיקר ממניע של הגשמת ההורות הגבילו את השיח החופשי על בני המשפחה הביולוגית ואת הנגישות לתמונותיהם ולמאכלים ומתנות שהתקבלו מהם במפגשים. עם זאת, יש להתייחס לממצא זה במשנה זהירות, שכן עובדות סוציאליות לחוק אימוץ ילדים שרואיינו סיפרו כי הן מכירות מקרים אחרים שלא נכללו במחקר, שבהם להורים מאמצים שאימצו בעיקר ממניע של הגשמת הורות הייתה גישה נינוחה ומקבלת יותר כלפי רכיב הקשר באימוץ. מניסיון של העובדות הסוציאליות עלה גם כי הורים מאמצים הבטוחים ביכולותיהם ההוריות ושיש להם עמדת מוצא מכבדת כלפי המשפחה הביולוגית, הפגינו התמודדות טובה עם רכיב הקשר באימוץ ללא קשר למניע לו.

ממחקר זה עלה גם שהורים מאמצים שהחליטו לאמץ בעיקר כדי לסייע לילד שאינו יכול לגדול עם משפחתו ביטאו פחות חששות וקושי רגשי בעניין רכיב הקשר באימוץ.

הם היו נינוחים יותר, ותיארו תקשורת חופשית יותר ופתוחה עם ילדיהם על עובדת היותם מאומצים.

אמרנו: 'מה אכפת לנו?'. טוב להם להיפגש אז טוב לנו שאנחנו רואים שזה טוב להם (אב מאמץ, מחקר ראשון).

אני מודעת לזה שיש הבדל גדול בין משפחה ללא ילדים שמאמצת לבין משפחה עם ילדים. אם הייתי ללא ילדים הייתי מקבלת את הקשר באימוץ אחרת. הפרופורציות שונות. במצבי, הורה ביולוגי ברקע לא מפחיד אותי, כשבתי המאומצת מדברת על הקשר עם אביה הביולוגי, זה לא מאיים עלי (אם מאמצת, מחקר ראשון).

במחקר השני נבחנו אם גישת המאמצים לרכיב הקשר באימוץ, כפי שעלתה במחקר הראשון, נותרה בעינה לאורך זמן או שחל בה שינוי. נמצא כי הורים מאמצים שאימצו ממניע של הגשמת ההורות, ובמחקר הראשון התקשו רגשית עם רכיב הקשר באימוץ, ביטאו קושי ביחס לרכיב זה גם כעבור כעשור, בעת ביצוע המחקר השני. לחלופין, הורים מאמצים שבמחקר הראשון חשו בנוח בכל הנוגע לרכיב הקשר שבאימוץ ואף עודדו אותו, ביטאו במחקר השני את אותה גישה, למרות שהעידו כי בנקודות זמן מסוימות הקשר עם המשפחה הביולוגית הכביד על האימוץ. המאומצים שרואיינו סיפרו כי העובדה שהוריהם בסך הכל הרגישו נוח עם רכיב הקשר שבאימוץ הקלה עליהם את תהליך גיבוש הזהות העצמית ועיצוב תחושת השייכות למשפחה המאמצת.

ברומה לכך נבחנה השאלה אם גישת ההורים הביולוגיים לרכיב הקשר באימוץ השתנה או נשמרה במהלך הזמן שחלף בין המחקר הראשון לשני. ברומה להורים המאמצים, גם גישתם של ההורים הביולוגיים נשמרה; מי שחוו קושי עם רכיב הקשר באימוץ תיארו קשיים דומים גם במחקר השני, ולעומתם – הורים שקיבלו בהכנה את הקשר באימוץ וכיבדו את גבולותיו, החזיקו בתפיסה זו גם במחקר השני.

מעבר לגישתם של ההורים הביולוגיים והמאמצים למודל אימוץ עם קשר – השגת זהות עצמית לכידה ועיצוב תחושת שייכות למשפחה המאמצת מושפעות גם מהגישה של המאומץ ומבחירתו להתמסר לאימוץ באופן מלא, למרות המורכבות הכרוכה בו.

כדי שהאימוץ יצלח, זה לא מספיק שההורים יבחרו לאמץ את הילד. הוא צריך להחליט לאמץ גם אותם (מאומץ צעיר, מחקר שני).

אימוץ הוא 'הדאתנה'. 'הדאתנה' בהודית זו החלטה נחושה. זו החלטה לא מתפשרת. וברגע שאתה מתחיל קצת לזגזג אז זה לא יעבוד. אני קיבלתי החלטה נחושה לאמץ את המשפחה שלי (מאומץ צעיר, מחקר שני).

לעתים ההחלטה של הילדים לאמץ את המשפחה מתפתחת רק עם השנים, ובשלבם הראשונים של האימוץ הם אינם רוצים בו. כך היה במקרה של המאומץ הצעיר שדבריו

מצוטטים כאן, שבתחילת הדרך היה קשור מאוד להוריו ולא רצה באימוץ, ועם הזמן פיתח גישה חיובית כלפיו.

עוד עלה משני המחקרים כי חשוב שיהיה שילוב מתאים בין שלוש הצלעות של משולש האימוץ. אימוץ במודל זה הוא כמו ריקוד של כמה דמויות – מהמשפחה המאמצת, מהמשפחה הביולוגית והמאומץ עצמו. כדי שהאימוץ יצליח צריך שהכוריאוגרפיה תהיה מתואמת. שילוב מתאים בין שלוש צלעותיו ותיאום ציפיות ביניהן עשויים להיטיב עם המאומצים ולהקל עליהם את גיבוש הזהות העצמית ועיצוב תחושת השייכות למשפחתם המאמצת.

אצלנו זה הצליח כי אני מספיק רציתי את זה, וההורים המאמצים היו מספיק בוגרים בשביל להכיל את זה שיש לי הורים ביולוגיים שאני קשור אליהם, שאני אוהב אותם ולא יכולים לעשות נתק כזה, וההורים הביולוגיים היו מספיק בוגרים בשביל לא לטפסף מסרים שיכולים לפגוע כמו 'אל תשכח שאנחנו ההורים שלך', 'אל תשכח שזה זמני' (מאומץ צעיר, מחקר שני).

דיון

מודל האימוץ עם קשר, לילדים שאינם יכולים לגדול עם משפחתם, הופך לרווח יותר ויותר בישראל. במאמר זה הוצגו התפיסות והתובנות של מאומצים, הורים מאמצים והורים ביולוגיים בעניין השפעת האימוץ עם קשר על תהליכים של גיבוש זהות עצמית, עיצוב תחושת שייכות למשפחה המאמצת וזיקה למשפחה הביולוגית.

המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים שרואינו במחקר האורך סברו כי אימוץ עם קשר מיטיב עם המאומצים בכל הנוגע לגיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת שייכות למשפחה המאמצת, ומכביד על כך בעת ובעונה אחת, במיוחד בנקודות זמן מסוימות ובתקופות חיים שונות. לדבריהם, המודל מיטיב עימם כיוון שהוא מאפשר למאומצים להתוודע אל שורשיהם ולהיות פנויים מבחינה רגשית להתפתחות עצמית מיטבית ולהתמסרות לאימוץ. מחקרים שנעשו במדינות אחרות הצביעו אף הם על כך שאימוץ פתוח עשוי להקל על הקושי בגיבוש זהות עצמית, בין השאר בזכות גישה מתמשכת למידע על שורשיהם ועל נסיבות אימוצם.⁴⁹ מידע כזה עשוי להפחית תחושות של נטישה ואשמה, להשפיע על הבנה טובה יותר של הנסיבות שהובילו לאימוץ, להשפיע על גיבוש תפיסה מציאותית יותר של ההורים הביולוגיים ולסייע בגיבוש דימוי חיובי עליהם, מאחר שמסרו את ילדיהם לאימוץ מתוך דאגה לצורכיהם.⁵⁰

David M. Brodzinsky, 'Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications', *Professional Psychology: Research and Practice*, Vol. 42, No. 2 (2011), pp. 200-207; Elsbeth Neil, Mary Beek, and Emma Ward, *Contact after Adoption: A Follow Up in Late Adolescence*, London, 2013

David M. Brodzinsky, 'Reconceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory, Research, and Practice', in: David M. Brodzinsky and Jesus Palacios (eds.), *Psychological Issues*

מהמחקר עלה עוד כי אימוץ עם קשר מעודד שיח חופשי ופתוח עם המאומצים על היותם כאלה ועל הקשר שלהם עם ההורים הביולוגיים בסוגיות שנוגעות להיותו של הילד מאומץ. חיזוק ליתרון זה נמצא בכמה מחקרים: נכונותם של ההורים המאמצים לשוחח עם ילדיהם על היותם מאומצים נמצאה קשורה לרווחה נפשית גבוהה יותר של מאומצים, להערכה עצמית גבוהה יותר ולהתפתחות של זהות עצמית חיובית, בריאה ולכידה יותר במהלך ילדותם ובגרותם.⁵¹ שיח חופשי ופתוח עם המאומצים נמצא קשור גם לשביעות רצון גבוהה יותר שלהם מהאימוץ.⁵²

כאמור – בצד יתרונותיו, המרואיינים העידו על כך שמודל האימוץ עם קשר עלול גם להכביד על המאומצים בתהליכי גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושת שייכות למשפחתם המאמצת. במחקר הראשון, למשל, עלה כי מפגשי הקשר גרמו לבלבול זהות ונאמנות חצויה, כיוון שהיעדר המסוגלות ההורית של ההורים הביולוגיים לא היה מוחשי לילדים המאומצים במפגשים, והדבר הקשה עליהם להבין את נסיבות אימוצם. בדומה לכך, גם במחקר שנערך באנגליה עלה כי למאומצים באימוץ פתוח היו רכיבים של מידע חסר על נסיבות אימוצם, והדבר הקשה עליהם להתמסר לאימוץ.⁵³ ממצאי המחקר השני הצביעו על כך שמודל אימוץ עם קשר עלול להיות מאתגר יותר למאומצים בתקופת גיל ההתבגרות ועם המעבר לגיל 18 ולתקופת הבגרות הצומחת. ממצאי המחקר השני עולים בקנה אחד עם

המשגה
מחדש של פתיחות באימוץ); Megan Smith, Lucía González-Pasarín, María D. Salas, and Isabel M. Bernedo, 'Review of Benefits and Risks for Children in Open Adoption Arrangements', *Child and Family Social Work*, Vol. 25, No. 4 (2020), pp. 761-774 (להלן: 'סמית' ואח', סקירת ההטבות והסיכונים לילדים בהסדרי אימוץ פתוח); Margaret Sykes, 'Adoption with contact: A Study of Adoptive Parents and the Impact of Continuing Contact with Families of Origin', *Adoption and Fostering*, Vol. 24, No. 2 (2000), pp. 20-32 (להלן: סייקס, אימוץ עם קשר).

51 ג'נס והאקט, פתיחות תקשורתית בקרב משפחות מאמצות; דה רוסני ואח', גיבוש זהות של ילדים צעירים בהקשר של אימוץ פתוח בניו סאות' ויילס; לו ואח', עיצוב זהות בילדים וצעירים באימוץ פתוח; Jerica M. Berge, Tai J. Mendenhall, Gretchen M. Wrobel, Harold D. Grotevant, and Ruth G. McRoy, 'Adolescents' Feelings about Openness, in: Adoption: Implications for Adoption Agencies', *Child Welfare*, Vol. 85, No. 6 (2006), pp. 1011-1089; Harold D. Grotevant, Yvette V. Perry, and Ruth G. McRoy, 'Openness in Adoption: Outcomes for Adolescents within their Adoptive Kinship Networks', In: David. M. Brodzinsky and Jesu's Palacios (eds.), *Psychological Issues in Adoption: Research and Practice*, Westport, Connecticut, 2005, pp. 167-186; Elsbeth Neil, Mary Beek, and Emma Ward, *Contact after Adoption: A longitudinal Study of Adopted Young People and their Adoptive Parents and Birth Relatives*, London 2014 גרוטוונט ווין קרוף, זהות באימוץ.

52 גרוטוונט ווין קרוף, זהות באימוץ.
53 Elsbeth Neil, 'Making Sense of Adoption: Integration and Differentiation from the Perspective of Adopted Children in Middle Childhood', *Children and Youth Services Review*, Vol. 34, No. 2 (2012), pp. 409-416

ממצאי מחקרים המראים כי בגיל ההתבגרות עלולים המאומצים לחוש ביתר שאת בלבול זהות ותחושות של נאמנות חצויה.⁵⁴

עוד עלה משני המחקרים, הראשון והשני, כי לגישתן של שלוש הצלעות של משולש האימוץ – המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים כלפי מודל זה, עשויה להיות השפעה על תהליכים של גיבוש זהות ועיצוב תחושת שייכות. כך, למשל, בשני המחקרים עלה כי תהליכים אלה עלולים להיות מורכבים יותר אם ההורים הביולוגיים לא השלימו עם האימוץ. ממצא זה עולה בקנה אחד עם ממצאי מחקרים שהראו כי הורים ביולוגיים המתאפיינים בהשלמה עם הוויתור על הילד והאימוץ, ובאכפתיות ודאגה לילד, מגינים על הילדים מהילכדות בקונפליקט נאמנויות.⁵⁵ ממחקר האורך וממחקרים נוספים עלה כי תהליכים אלה עלולים להיות מורכבים יותר אם ההורים המאמצים מתקשים לשאת את קיומו של הקשר באימוץ,⁵⁶ אם הם מתכחשים לעובדה שהילד לא נולד להם⁵⁷ ואם הם מתקשים לשוחח אתו בחופשיות על קשייו עם הוריו הביולוגיים.⁵⁸

ממצא מעניין הוא כי עמדת ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים כלפי האימוץ נשארה עקבית בשני המחקרים: הורים שהסתייגו מאימוץ עם קשר התמידו בהסתייגותם במהלך השנים. ממצא זה חשוב מאוד ויש לו השפעה על עבודת השירות למען הילד מבחינת התאמתם של הורים למודל אימוץ זה.

ממצא ייחודי שעלה במחקר זה ולא נמצא במחקרים אחרים הוא השפעתו האפשרית של המניע העיקרי של ההורים לאמץ: הגשמת ההורות או רצון לעזור לילד שאינו יכול לגדול עם משפחתו. ממחקר האורך עלה כי הורים שאימצו מתוך מניע מרכזי של הגשמת ההורות, ביטאו בעוצמה רבה יותר חששות וקושי מכך שהם 'חולקים' את הילד עם הורים

54 בוטוילאס, פתיחות באימוץ: אתגרים להתפתחות הפסיכולוגית והזהות העצמית של הילד; ברודזינסקי, Carmelo Cocozzelli, 'Predicting the Decision of Biological Mothers to Retain or Relinquish Their Babies for Adoption: Implications for Open Placement', *Child Welfare*, Vol. 68, No. 1 (1989), 33-44

55 ElsbethJoan Fratter, *Adoption with Contact: Implications for Policy and Practice*, London 1996; Neil and Jeanette Cossar, Christine Jones, Paula k. Lorgelly, and Julie Young, *Supporting Direct Contact after Adoption*, London 2011

56 David M Brodzinsky, Daniel W. Smith, and Anne B Brodzinsky, *Children's Adjustment to Adoption: Developmental and Clinical Issues*, London 1998 (להלן: ברודזינסקי ואח', הסתגלות של ילדים לאימוץ); Yoa Sorek, Brachi Ben Simon, and Fida Nijim-Ektelat, 'Motivation Matters: Parents' Path to Adoption as Related to their Perceptions of Open Adoption', *Children and Youth Services Review*, Vol. 118 (2020), pp. 105430. (להלן: שורק ואחרים, מוטיבציות של הורים לאימוץ).
ברודזינסקי ואח', הסתגלות של ילדים לאימוץ.

57 Chris Jones and Simon Hackett, 'Communicative Openness within Adoptive Families: Adoptive Parents' Narrative Accounts of the Challenges of Adoption Talk and the Approaches Used to Manage these Challenges', *Adoption Quarterly*, Vol. 10, No. 3-4 (2007), pp. 157-178 (להלן: ג'ונס והאקט, פתיחות תקשורתית בקרב משפחות מאמצות).

נוספים, ואלה השפיעו על הגבלת השיח החופשי על בני המשפחה הביולוגית בבית ועל הגבלת הנגישות לתמונות של ההורים הביולוגיים ולמתנות שהם נתנו לילד במפגשים.⁵⁹ כאמור, יש להתייחס לממצא זה בזהירות, כי עובדות סוציאליות לחוק אימוץ ילדים סיפרו על מקרים אחרים שלא נכללו במחקר, שבהם להורים מאמצים שאימצו בעיקר ממניע של הגשמת הורות הייתה גישה נינוחה יותר כלפי רכיב הקשר באימוץ. ממצא ייחודי נוסף שעלה מהמחקר הוא כי גישת המאומצים לאימוץ בכלל ולמודל האימוץ עם קשר בפרט, עשויה להשפיע על הצלחת האימוץ ועל גיבוש זהות עצמית לכידה ושייכות למשפחה המאמצת. המראיינים העידו כי היתכנותם של תהליכים אלה גבוהה יותר ככל שהמאומצים מקבלים החלטה נחושה לדבוק באימוץ ולאמץ את משפחתם המאמצת. עם זאת, יש להביא בחשבון כי גישת המאומצים לאימוץ עשויה להשתנות עם השנים, ואין לקבל החלטות על אופי האימוץ המתאים לפי הגישה הראשונית של הילדים כלפי האימוץ.

מחקרים מהעולם מראים כי המודל של אימוץ עם קשר אינו מתאים לכל הורה מאמץ, לכל מאומץ ולכל הורה ביולוגי. יש תנאים מוקדמים המשפיעים על גיבוש זהות עצמית לכידה ועיצוב תחושת שייכות, ולמשל נמצא שאימוץ עם קשר מתאים פחות לילדים גדולים שלפני האימוץ עברו בין סידורים חוץ-ביתיים רבים. הוא גם מתאים פחות לילדים שהתקשו בהתקשרות ובמתן אומן במבוגרים, והתאפיינו בקשיי התפתחות ובקשיי התנהגות.⁶⁰ אשר להורים המאמצים, מחקרים מצאו כי אימוץ עם קשר מתאים להם פחות ככל שהם מתקשים יותר לקבל את קיומה של המשפחה הביולוגית. המחקרים הראו כי חשוב שתהיה להם יכולת גבוהה לאמפתיה כלפי המאומץ ומשפחתו הביולוגית.⁶¹

ממצאי המחקר עלה עוד שאימוץ עם קשר טומן בחובו מורכבות רגשית עמוקה ומזמן סערות נפש, ולכן הוא מתאים יותר למאומצים, להורים מאמצים ולהורים ביולוגיים המתאפיינים ביציבות רגשית רבה ובהחלטה נחושה לדבוק באימוץ. עוד נמצא כי חשוב לשים דגש על שילוב מוצלח בין ההורים המאמצים, המאומץ וההורים הביולוגיים, מבחינת גישתם והשלמתם עם מודל האימוץ עם קשר. חיזוק לכך יש במאמר שסקר את עקרונות הפרקטיקה המיטבית של האימוץ הפתוח בארצות הברית, ומצא כי חשוב ליצור שילוב מוצלח בין שלוש הצלעות של משולש האימוץ.⁶²

59 להרחבה ראו: שורק ואח', **מוטיבציות של הורים לאימוץ**.

60 Julie Young and Elsbeth Neil, 'The "Contact after Adoption" Study: The Perspective of Birth Relatives after Non-Voluntary Adoption', in: Elsbeth Catherine Neil and David Howe (eds.), *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice*, London 2004, pp. 85-104

61 נייל ואח', **תמיכה בקשר ישיר לאחר אימוץ**; סייקס, **אימוץ עם קשר**.

62 Child Welfare Information Gateway, *Openness in Adoption: Building Relationships between Adoptive and Birth Families*, Washington DC 2013 (להלן: **שער מידע לרווחת הילד**, פתיחות באימוץ ובניית מערכות יחסים בין משפחות מאמצות למשפחות ביולוגיות).

המלצות לדרכי עבודה

בתהליך ההחלטה על אימוץ עם קשר צריכות להיבחן תפיסותיהם של ההורים הביולוגיים ושל ההורים המאמצים את רכיב הקשר באימוץ. במקרים מסוימים, אם נראה שאחת מצלעות משולש האימוץ תקשה לקבל את גבולותיו – יש לבחון את מידת התאמתה לאימוץ עם קשר.

כדי לקדם גיבוש של זהות עצמית לכידה ועיצוב תחושת שייכות של המאמצים למשפחתם המאמצת, רצוי לספק ליווי לכל אחת מצלעות משולש האימוץ בנפרד. ליווי מקצועי מוצלח למאמצים, להורים המאמצים ולהורים הביולוגיים צריך להיות מקיף ולכלול הכנה למפגשי הקשר, תיווך בין הצדדים, עיבוד רגשי של החוויה במפגש ועיבוד רגשי של משמעות הקשר באימוץ בכלל. חשוב גם שהוא יכלול הכנה לאפשרות שבני המשפחה הביולוגית או הילדים המאמצים יאתרו אלה את אלה ברשתות החברתיות ויקיימו קשרים ללא תיווך והגנה, ויספק הנחיות לפעולה במצבים כאלה.⁶³ לשם כך על העובדות הסוציאליות המלוות להיות בקשר שוטף עם המאמצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים לאורך זמן, ולסייע בהכנה הרגשית למפגשים, בתכנון חוויה חיובית בהם ובפיקוח עליהם.⁶⁴ ליווי המקרים החלוציים של אימוץ עם קשר בישראל נעשה כאמור על ידי שתי עובדות סוציאליות לחוק אימוץ: אחת המלווה את המשפחה המאמצת והילד ושנייה את המשפחה הביולוגית, אך לעתים כל אחת מהן שייכת למחוז אחר וכמעט שאין קשר ביניהן. יש מקרים שבהם לכל צד במשולש האימוץ יש רצונות מנוגדים בעניין שינוי מתכונת הקשר באימוץ, ויש לכך השפעה שלילית על שיתוף הפעולה ביניהם. לכן מומלץ למנות גורם שיתכלל את ליווין של שלוש הצלעות, יחזיק בתמונה המלאה ויוכל לווסת את ההשפעות שלהן זו על זו.

נוסף על כך, נדרשות התאמות לכל אחת משלוש צלעות משולש האימוץ בהתאם לאתגרים: למאמצים רצוי להעניק סיוע מיוחד בנוגע לתחושות של בלבול זהות ונאמנות חצויה; להורים המאמצים נחוץ אוורור רגשי, וייתכן שבחלק מהמקרים גם תמיכה מוגברת למי שאימצו ממניע של הגשמת הורות; להורים הביולוגיים נחוץ לעיתים סיוע בתיאום ציפיות ורכישת הבנה שמשמעות האימוץ היא שהילד לא ישוב לחיות עימם בבגרותו. התאמות נוספות הן לשלבים ההתפתחותיים ולתהליך האימוץ. למשל, חשוב לספק ליווי מוגבר סביב גיל ההתבגרות ועם המעבר לגיל 18.⁶⁵ ככל שיינתנו יותר ליווי ותמיכה למאמצים, להורים המאמצים ולהורים הביולוגיים לאורך השנים, לצורך עיבוד רגשי

63 Sarah Greenhow, Simon Hackett, Christine Jones and Elizabeth Meins, 'Adoptive Family Experiences of Post-Adoption Contact in an Internet Era', *Child and Family Social Work*, Vol. 22 (2017), pp. 44-52

64 נייל ואח', תמיכה בקשר ישיר לאחר אימוץ.

65 שער מידע לרווחת הילד, פתיחות באימוץ ובניית מערכות יחסים בין משפחות מאמצות למשפחות ביולוגיות.

ואוורור של משמעות הקשר באימוץ, כך תהליכי גיבוש הזהות העצמית ועיצוב תחושות השייכות למשפחה המאמצת עשויים להיות עמוקים ולכידים יותר.

המלצות אלה עולות בקנה אחד עם עקרונות הפרקטיקה המיטבית הידועים מהעולם, שלפיהם – כדי להבטיח את יעילותו של אימוץ עם קשר לילד המאומץ, וכדי להתמודד עם המורכבות והקשיים הכרוכים בשמירה על קשר במפגשים, יש הכרח בליווי כוללני ומקיף לשלוש צלעות משולש האימוץ, במשך שנים.⁶⁶

בד בבד עם תרומתו של מחקר זה להבנת תפיסותיהם של המאומצים, ההורים המאמצים וההורים הביולוגיים בעניין השפעת המודל על תהליכי גיבוש זהות עצמית ועיצוב תחושות שייכות, הוא אינו חף ממגבלות. הוא התמקד במקרים החלוציים של אימוץ עם קשר בארץ, אך מספר הראיונות שנערכו הוא קטן ולכן יש להתייחס לממצאים בזהירות. בנוסף לכך, אי אפשר להכליל מהמקרים החלוציים שנבחנו על מאפייני המקרים החדשים יותר, שהם שונים מעט ומתאפיינים באימוץ תינוקות וילדים שכמעט שלא היה להם קשר עם הוריהם הביולוגיים, ובתדירות מפגשי קשר של יותר מארבע פעמים בשנה (עד 24 מפגשים בשנה). כחלק ממחקר האורך מומלץ לערוך מחקר המשך בעוד כעשור, כדי ללמוד על מצבם של המאומצים ועל הפרספקטיבה שלהם על מודל האימוץ אחרי תקופת הבגרות הצומחת, בהיותם מבוגרים. מומלץ גם שמחקרי ההמשך יהיו כמותיים ויתבססו על מדגם גדול של מאומצים באימוץ עם קשר. במחקרים איכותניים מומלץ להשוות בין מאומצים באימוץ עם קשר למאומצים באימוץ סגור, כדי לבחון את התפיסות המשתנות בנוגע להשפעות מודל האימוץ על חייהם, על עיצוב זהותם העצמית, על תחושת השייכות שלהם למשפחות המאמצות ועל זיקתם למשפחות הביולוגיות.